

De Stemming van 18 september 2016

Deze week zien we geen verschuivingen. We maken daarvan gebruik door dieper in te gaan op de grote -relatief nieuwe- tweedeling binnen het electoraat. Die gaat ook een cruciale rol spelen bij de aanstaande verkiezingen.

zetels	TK2012	21-08 2016	11-09 2016	18-09 2016	Versch in 1 week	Versch in 4 weken	Versch met TK2012
VVD	41	24	26	26		2	-15
PvdA	38	9	9	9			-29
PVV	15	35	29	29		-6	14
SP	15	15	13	13		-2	-2
CDA	13	17	17	17			4
D66	12	13	14	14		1	2
ChristenUnie	5	6	6	6			1
GroenLinks	4	16	16	16			12
SGP	3	3	3	3			
Partij voor de Dieren	2	4	4	4			2
50PLUS	2	6	9	9		3	7
VNL		0	2	2		2	2
DENK		2	2	2			2
Totaal	150	150	150	150			
VVD+PvdA	79	33	35	35		2	-44
VVD+CDA+D66+PvdA	104	63	66	66		3	-38
VVD+CDA+D66+GroenLinks	70	70	73	73		3	3
VVD+CDA+D66+SP	81	69	70	70		1	-11
VVD+CDA+SP+GroenLinks	73	72	72	72			-1

Bezien we de electorale ontwikkelingen in de Westerse wereld, dan zien we vrijwel overal een zelfde patroon. Of dat nu de verkiezingsuitslagen in Duitsland betreft, Spanje, Nederland of die van Donald Trump. Dat patroon wordt vaak genoemd "populistisch" of "anti-elitair". Dat is een veel te simplistische beschrijving van wat er echt aan de hand is.

In de 20e eeuw zagen we vooral grote partijen, die min of meer homogene groepen uit de samenleving vertegenwoordigden. De verschuivingen van verkiezing tot verkiezing waren doorgaans beperkt. De naoorlogse generatie wisselde sneller van politieke voorkeur en naarmate die een groter deel van het electoraat is gaan uitmaken, zien we ook grotere verschuivingen tussen verkiezingen.

De demografische kenmerken die het best voorspellend waren voor de politieke voorkeur waren toen religie en welstand. Opvattingen en meningen over maatregelen werden doorgaans afgezet op een "links- rechts" schaal.

Afhankelijk van de mogelijkheden van de verschillende Westerse politieke systemen (districtenstelsel, "winner takes all", kiesdrempel, premierkeuze) zien we vrijwel overal electorale ontwikkelingen, waarbij de gevestigde orde verzwakt en nieuwe partijen opkomen en/of het establishment in bestaande partijen het aflegt tegen relatieve buitenstaanders.

In Nederland hebben we dit o.a. zien gebeuren via het CDA, dat 50 jaar geleden nog de helft van het electoraat uitmaakte en nu nog geen 10%, de PvdA, die in 1977 nog ruim 35% van de kiezers achter zich had en bij de verkiezingen in 2014 en 2015 nog maar 10% over had. Fortuyn die in 2002 uit het niets in peilingen de grootste werd. PVV en SP die in relatief korte tijd sterk zijn gegroeid. Plus een serie kleinere nieuwe partijen die enkele zetels in de Kamer kunnen halen en daarmee ook een machtsfactor kunnen worden. Om die ontwikkelingen goed te kunnen plaatsen is het van belang te beseffen waar de electorale voorkeuren ten diepste mee samenhangen en dat is niet meer de links-rechts schaal waar men zichzelf op plaatst.

Twee vragen blijken in ons onderzoek aan de basis te staan van de electorale patronen die we zien. En dat zijn de volgende twee vragen:

- 1. Maakt u zich zorgen over uw financiële toekomst?

Ongeveer de helft van de Nederlandse kiezers antwoordt dan bevestigend en de andere helft ontkennend.

- 2. Vindt u dat de ontwikkelingen in de wereld van de laatste 10 a 20 jaar u vooral kansen biedt of bedreigingen?

Ruim een kwart antwoordt dan "kansen" en 40% "bedreigingen".

Deze twee vragen, en vooral in combinatie met elkaar, blijken grote verschillen op te leveren van electorale voorkeur.

Allereerst de relatie tussen deze twee vragen zelf:

Verticaal gepercenteerd	Allen	Maakt zich zorgen over financ. toekomst	Maakt zich geen zorgen
Biedt vooral kansen	27%	16%	37%
In evenwicht	34%	30%	37%
Biedt vooral bedreigingen	40%	54%	26%
	100%	100%	100%

54% van degenen die zich zorgen maken over zijn financiële toekomst geeft aan vooral bedreigingen te zien. Bij degenen die zich geen zorgen maken zien we dat dit dan maar 26% is.

De volgende tabel laat goed zien hoe groot het verschil in politieke voorkeur is tussen de verschillende groepen t.a.v. deze twee vragen:

Verticaal gepercentreerd	Allen	Maakt zich zorgen over financ. toekomst	Maakt zich zorgen + ziet meer bedreigingen	Maakt zich geen zorgen over financ. toekomst	Maakt zich geen zorgen + ziet meer kansen
PVV	19%	27%	40%	12%	5%
SP	9%	15%	12%	4%	4%
50Plus	6%	8%	9%	4%	4%
Subtotaal	34%	50%	61%	20%	13%
VVD	17%	10%	9%	24%	28%
CDA	11%	8%	6%	13%	11%
GroenLinks	10%	9%	5%	10%	12%
D66	9%	8%	5%	11%	18%
PvdA	6%	4%	3%	8%	8%
CU+SGP	6%	4%	5%	9%	4%
Subtotaal	59%	44%	33%	74%	81%
Andere partij	6%	6%	6%	6%	6%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

De groep die zich zorgen maakt over de financiële toekomst en vooral bedreigingen ziet, stemt op dit moment voor 40% PVV en 21% SP of 50PLUS. De VVD scoort 9% en de rest 6% of lager. (De PvdA scoort bij die groep slechts 3%). Aan de andere kant van het spectrum "zij die zich geen zorgen maken om hun financiële toekomst en vooral kansen zien" scoort PV+SP+50PLUS slechts in totaal 13%. De VVD scoort dan 28% en D66 18%. GroenLinks, CDA en PvdA rond de 10%.

Gezien de inhoud van de twee vragen, kunnen ze samen gezien worden als een indicatie van het inschatten van de eigen positie door de kiezer op de as "kansrijk - kansarm". Het is deze inschatting, die een groot effect heeft op de wijze waarop ze tegen de vraagstukken van vandaag aankijken en welke electorale keuzes ze maken.

Bij veel vragen over actuele politieke zaken lijkt het er op dat de twee onderscheiden groepen in twee parallelle werelden verkeren. Niet alleen dus de wijze waarop ze tegen gebeurtenissen aankijken, maar ook de beoordeling van feiten, en de oplossingen die aanspreken, verschillen sterk tussen deze twee groepen. Er is ook een verschil in logica. Kijk bij voorbeeld maar met welke ongeloof door veel media en mensen uit het Democratische kamp tegen het verschijnsel Donald Trump aangekeken wordt. "Nu gaan zijn uitspraken hem veel stemmen kosten" wordt dan gezegd. Maar de aanhang van Trump vertoont een heel eigen gedrag met een eigen logica.

Het zal dit verschil zijn, dat niet alleen een grote rol zal spelen bij de verkiezingen in maart 2017 in Nederland, maar ook nog lang de electorale landkaart in Nederland (en er buiten) zal bepalen. Het is in de plaats gekomen van de traditionele links-rechts schaal, die van veel minder belang is geworden.

De beste manier om dit te laten zien is de volgende: 25% van de Nederlanders behoort bij de groep "maak me zorgen over mijn financiële toekomst, en ik zie vooral bedreigingen". 19% van de Nederlanders behoort tot de groep "maak me geen zorgen over mijn financiële toekomst en ik zie vooral kansen". Het verschil tussen deze twee groepen is dus 6%. Omdat het meer kansarmen dan kansrijken zijn, wordt deze waarde op -6 gesteld. We noemen deze waarde "de kansrijk-index". Hoe hoger de waarde is die u in de onderstaande tabellen ziet, hoe meer mensen er zijn die zichzelf als kansrijk beschouwen. Hoe lager de waarde is hoe meer mensen er zijn die zichzelf als kansarm beschouwen. De waarde "24" bij voorbeeld, betekent dat van alle Nederlanders er 24% meer mensen zijn die zichzelf kansrijk beschouwen dan kansarm. De waarde "-32" bij voorbeeld, betekent dat van alle Nederlanders er 32% zich meer kansarm beschouwen dan kansrijk.

Waar men zichzelf plaatst op de links-rechts schaal

Kansrijk index	Allen	Links	Vrij links	Midden	Vrij rechts	Rechts
Kansrijk index naar links-rechtss schaal	-6	2	-3	-7	-6	-7

Er is dus vrijwel geen relatie tussen de link-rechts-schaal en deze kansrijkindex. Nog een duidelijk bewijs hoe de klassieke links-rechts tegenstelling binnen het huidige electoraat amper een rol meer speelt.

Oordeel over hoe democratie opereert

Kansrijk index	Allen	Goed	Midden	Slecht
Kansrijk index naar oordeel democratie	-6	24	-6	-32

Hier is wel goed te zien dat er een sterke relatie is tussen deze index en de mening over hoe de democratie functioneert. Degenen die zichzelf kansarm vindt, zijn sterk oververtegenwoordigd in de groep die vindt dat de democratie slecht functioneert.

Uitslagen verkiezingen:

Kansrijk index	Allen	PVV	VVD	CDA	D66	PvdA	SP	GroenLinks
Kansrijk index naar Stemgedrag nu	-6	-40	34	8	30	16	-24	26
Kansrijk index naar Stemgedrag 2012*	-6	-36	1	14	23	-9	-22	15

*) dit is de kansrijkindex zoals deze in 2016 is gemeten

Deze tabel laat heel duidelijk zien hoe de samenstelling van kiezers van VVD en PvdA ingrijpend is veranderd. Is onder de kiezers uit 2012 van deze twee partijen de kansrijkindex dicht bij het gemiddelde van -6, inmiddels zijn voor VVD en PvdA de scores beduidend hoger. De kiezers die bij deze twee partijen gebleven zijn, zijn vooral de kiezers die zich wel kansrijk beschouwen. Degenen die zichzelf als kansarm beschouwen zijn grotendeels naar andere partijen gegaan.

Ten slotte hebben we deze index afgezet tegen een aantal persoonlijke kenmerken.

<i>Kansrijk index</i>	Allen	Man	Vrouw	<30 jaar	30-50 jaar	> 50 jaar
Kansrijk index naar geslacht-leeftijd	-6	2	-14	16	8	-21

<i>Kansrijk index</i>	Allen	Hoog opl.	Midden opl.	Laag opl.	Hoog ink.	Bovenmodaal	Modaal	Laag
Kansrijk index naar opleiding-welstand	-6	23	-8	-30	20	9	-20	-18

<i>Kansrijk index</i>	Allen	Telegraaf	AD	Volkskrant	NRC	Regionaal
Kansrijk index naar krant die men leest	-6	-16	-7	22	30	-12